

A virtuális magyar

Milyen a jó magyar? Mindenekelőtt nem magyar; amennyiben mégis, annyiban keményen dolgozik azon, hogy elfogadható magyarrá váljon. Kigyomlálja énje legrejtettebb zugából is azt az atavisztikus, meglehetősen mélygyökérzetű gazt, amit nemzeti érzésnek neveznek. Ekként, túllépve idejétmúlt önmagán, talán megmenekülhet, ha mástól nem, hát „nacionalizmusától”. Azután – veretesen szólva – megfogyva és megtörve – kevésbé veretesen folytatva – harsányan röhögve hol kabaréjelenetekben, hol mívésnek szánt irodalmi szövegekben, hol filmvásznon feltűnő magamagán, eltengődhet még bizonyos ideig a Kárpát-medencében. Végezetül, miután elenyézik benne a nemzeti érzés, semmivé válik úgynevezett magyarsága, fellélegezhet: többé már nem torzul tovább. Egy derűs napon arra ébred: ép emberré vált, végre valahára. Önmagát elveszítette ugyan, ám megvívta a legprogresszívebb forradalmat. Elégedetten megpihenhet: ez jó mulatság, férfimunka volt. A mulatság pediglen szakadatlan lesz ettől fogva, a világnagy médiasátor alatt. Több cirkusszal, mint kenyérrel persze, de emiatt fölösleges lenne háborogni, megszokhattuk már, hogy errefelé így megyen.

A mi a magyar kérdését régóta boncolgatják kitűnő és kevésbé kitűnő elmék. Sors és alkat, nemzeti katasztrófák és törzsökös büntudat, mit adtunk a világnak – ki Bartók, Puskás, Teller Ede –, honnan jöttünk, hová tartunk; miféle teljesítmények és mulasztások jellemeznék bennünket; Árpád, Koppány, Szent István, Horthy, az '56-osok, netán Kádár János népe volnánk-e; optimizmus és pesszimizmus, történelem és búsmagyar karakter összefüggései kerültek terítékre a közép-kor krónikáitól máig. Gyászos eseményekben sosem szenvedtünk hiányt. Csupán az elmúlt évszázadban néma és önpusztító, azt követően felülről ránk testált utópista, majd heroikus (és menetrendszerűen) vérbefojtott, végül fáradt, tárgyhalásos – szebben: alkotmányos – forradalmak földje volt Magyarország. A téma, velünk együtt, kissé megkopott, elszürkült. Régóta nem a cifra nyomorúság hazája vagyunk, hiszen a nyomorúság, legyen akár szellemi, akár anyagi, az utóbbi évtizedekben homogenizálódott, noha tagadhatatlanul vannak jelentős eltérések tájegységként, szociológiai rétegenként. Annak ellenére azonban, hogy határozott különbségeket találunk, a lényeg, a közös nevező – globális minimumként – láthatóan létezik, mégpedig korunk legfontosabb szimbólumában, a mennyboltra irányuló tányérantennában. Ott virít a milliárdosnegyedek visszataszító építményein ugyanúgy, mint a nyomortelepek száználmas kalyibáin.

A posztmodern ugyan az ipari társadalom utáni kor, amennyiben időbeli meghatározását vesszük, ám legfontosabb jellemzője a tudatipar világméretűvé válása.

Illyés, Féja, Kovács Imre ma nem a puszták, a Viharsarok népéről, a néma forradalomról, hanem a kereskedelmi tévécsatornák, rádióadók, SMS-ezők arctalan sokaságáról írna, ha ugyan írna. Valószínűleg hozzá sem kezdenének beszámolóikhoz, mert napjainkban kimondható szinte bármi, de csaknem lehetetlen eljuttatni a széles nyilvánosságba. A lényeg felhígul az országos mérvű locsogásban, súlytalan szavazóshow-kban, álpublicitásban, a médiamoderátorok – értsd: manipulátorok – idéetlenkedésében, „független” politológusok okoskodásában, abban az audiovizuális szőnyegbombázásban, ami percnként rombolja a tömegtudatot. A hagyomány, a valódi kultúra szemünk előtt roskad össze, porlik semmivé. Az eget és földet összekötő szakralitást, az értékekre irányulást felváltották a jeltelesen éter felé áító parabolaantennák, ahonnan az új mannát, az eligazodást reméli a harmadik évezred debilissé degradált lakója.

A mi a magyar kérdésre, első pillantásra, számos válasz adható, ám a sokféleség háttérében többnyire ugyanaz a szándék, jelesül az *azonosítás* szándéka húzódik meg. A szándék mögött pedig, ha mélyre nézünk, az identitás építésének, illetve rombolásának görcsbe ránduló akaratát fedezhetjük fel. A valóságban persze minden variáció, ami bármely népre jellemző, megtalálható múltunkban, jelenünkben, kollektív karakterünkben. Minőség és műveletlenség, zsenialitás és ostobaság, hősiesség és lapítás, tolerancia és agresszivitás, önfeláldozás és önzés, segítőkészség és közöny. Mindez, a nemzeten belül egyéneket, csoportokat, nagy ritkán mindnyájunkat jellemezhet. Mi több, egyik a másik ellentétébe csaphat át – néha meglepően rövid távon –, hiszen az ország zöme 1849 Világosát követően például nem volt, eleve nem lehetett azonos 1848. március 15-ének magyarságával. A márciusi ifjak hozzávetőleg másfél év alatt váltak felnőttékké, némelyek reményvesztett vénékké, holtakká, halhatatlanokká. Hasonlónak lehattunk tanúi 1956, majd bizonyos fokig 1989 után. Így hát ismét az a kérdés: története pozitívumaival vagy negatívumaival *azonosítjuk-e* a magyarságot.

A TUDATIPAR SZEKTORAI

Az elmúlt szocialista fél században a történettudományi munkák, tisztelet a gyér számú kivételnek, inkább a politikai manipulációt, mintsem a tisztánlátást szolgálták. A múltra való emlékezés joga pártprivilegiummá vált. A követelményt pártosságként határozták meg akkori ideológiai műszóval, ami tulajdonképpen a múlt meghamisítását jelentette az elvárásoknak megfelelően. A történelem természetesen nem töltötte be iránytűszerepét a nemzet életében, éppen ellenkezőleg, a tudományosság örve alatt használták a magyarsággal szemben, akadályozva önazonosságának megélését, egészséges fejlődését.

Vannak, akik szerint semmi sem jellemzőbb egy-egy társadalomra, mint az, mit utasít el, mit fogad el, mit visz tovább múltjából. A kijelentéssel mindössze annyi a baj, hogy a függetlenségüket veszített népekre – ideértve a szellemi függetlenséget – csak megszorításokkal igaz. A totális rendszerek alattvalóira ellenben így sem. Azt viszont nyugodtan állíthatjuk: a múlt tényei nem egyszerűen ránk ma-

radnak, hanem történettudományi, irodalmi munkákban születnek. A tényeket azután bizonyos logika alapján – ami esetünkben lehet közösségépítő vagy közösségromboló – rendezik a szerzők. Konstruálhatnak olyan múltat, amelyben szerepelnek a kalandozó magyarok győztes csatái, utolérhetetlen ötvösművészetünk, az Európában páratlan Árpád-kori csatornarendszer, Szent István *Intelmei*, az Anjouk konvertibilis aranyforintja, Mátyás reneszánsz udvara, a magyar Nobel-díjasok; de olyat is, amely a rablőhordák pusztításáról, az elmaradt feudális viszonyokról, országvesztő vezetőkről, tehetetlen, antidemokratikus népességről tanúskodik. (Objektívnek többnyire mindenki a saját ideológiai építményét nevezi.) A konkrét kérdés változatlanul az, milyen értékekkel, illetve negatívumokkal azonosítom a magyarságot.

Tudjuk, a magyarság, Magyarország volt már barbár betolakodó a Kárpát-medencében, bokréta Isten kalapján, Hitler utolsó csatlósa, a legerősebb bástya a szocializmus falában és így – szépecskén – tovább. A pozitívumok túlhangsúlyozása veszélyes öntömjenezés, míg a negatívumokkal történő azonosítás többnyire az identitástól való megfosztást, az alattvalói tudat kialakítását szolgálja.

Németh László már a harmincas évek végén felfigyelt rá, hogy kiforgatnak bennünk a múltunkból. Olyan múltat szerkesztenek számunkra, amelyből nem meríthető ösztönzés, tanulság, lelki erő. A helyzet azóta némileg romlott. Berzsenyi, Széchenyi, Vörösmarty még visszanyúlhatott példáért históriánkba, ám a régi dicsőségről papírra vetett soraik ma bajosan ütnék meg a kenetteljesek politikailag korrekt mércéjét. (Esetleg: Régi büntudatunk, hol kése az éji homályban... Zalán miatt.)

A szocializmus felépítésének, az ideológiafogyasztó káder megteremtésének csődje után, az új típus, az áru-fogyasztó tömegember létrehozása vált kívánatossá. A valódi közösség helyett a pseudo-, a virtuális közösség megvalósítása, ami valójában nem egyéb atomizált egyének halmazánál. Az eszményi fogyasztó – írja ezzel kapcsolatban Kopp Mária és Skrabski Árpád – a közösségtől elszakított, magányos, szorongó egyed, „akinek az emberi kapcsolatok is fogyasztási cikkek, aki úgy érzi, hogyha jobb nőre, jobb kocsira, jobb arckrémmre cseréli az éppen birtokában levőt, ettől értékesebbé válik az élete. Az ilyen embernek mindent el lehet adni.” A fogyasztói társadalom első pillantásra ideológiamentes, holott számos területen a rombolás világnézetét, ne mondjam, a rombolás kultúráját képviseli. A dolgokat értékrendjében az ember elé vagy fölé helyezi. Elképesztő vehemenciával pusztítja a hagyományos kultúrát, tünteti el az etikai orientációs pontokat a társadalomból, mégpedig olyan kommunikációs eszközökkel, amelyeknek tudatformáló hatásáról a múlt századi totalizmusok legfőljebb ábrándoztak. A digitalizált, mindinkább médiafelületté váló világ előbb-utóbb tökélyre viszi diktátorok álmát: a tömeggel való állandó kapcsolattartást.

Ebben a lassan mindent átszövő virtuális közegben az okcidentális kultúra dekonstrukciója zajlik. Kíméletlen, alattomos, alig észrevehető, ám szüntelen munka minden fronton. A tudat lízingelése, majd kisajátítása folyik. Az értékek átértékelése. A sok apró, látszólag különböző irányból érkező erő – akár a fizikában, mi-

kor szerkesztés közben megtaláljuk az eredő erőt – egyetlen nagy szándékká válik, ha az objektivitás vezetitollunkat.

Sokat különösen a szakrális jelképek irritálnak. A tág értelemben vett, nem pusztán vallási szakralitásra, az eszméket kísérő – az egyoldalú racionalitást kiegészítő –, lelkiileg élhetővé tevő szimbólumokra, mítoszokra azonban szükségünk van. Jung értelmezésében a mitológia olyan képzetek sora, amelyek életet lehelnek ősi vágyainkba, projekcióinkba – az ő szavával –, az archetípusokba. A vallások, a költők – mondja – mind e belső mitológiai történekekről vallanak, ami törvény-szerű, mert az egyén nem lehet teljes mítoszok nélkül.

Nemzeti önazonosságát a közös mitológián, szimbólumokon keresztül éli át az ember. A társadalmi psziché egészsége nagymértékben ennek függvénye. A szimbólumok látványa heves, tartós érzelmeket kelt. Rákérdez arra, mit mivel azonosítok; mit utasítok el, illetve mivel vállalok sorsközösséget. Az Árpád-sávós zászló például némelyek szemében mostanság nem az Árpád-ház szimbóluma, hanem a nyilasoké. Gyűlölettel tekintenek rá, elhanyagolható mellékkörülmény számukra, hogy hiányzik belőle a nyilaskereszt. A valóság nem zavarja célirányos látásukat. Úgy vélik, szükséges volna betiltani. El kellene tüntetni nyomtalanul – figyelembe véve felfokozott érzékenységüket – a teljes magyar történelemből. Kétségkívül az volna a leghasznosabb, ha a Képes Krónikáig bezárólag kikaparnánk könyvekből, kódexekből (az említett műben Szent István későbbi Szent Jobbjában látható, ami nyilván kimeríti a klerikális kirekesztés tényét); továbbá ledörzsölnénk címerekről, megfelelő hígító folyadékkal leoldanánk pajzsokról, levernénk domborművekről, állami ünnepeinken nem hoznák be többé, elsőként, a történelmi lobogók közül. Kismirglicznék a nemzeti tudatból. (Az ötágú vörös csillag, általában a vörös totalizmus jelvényei ezzel szemben nem zavarja a jelkép-allergiásokat.) Nos, mintha olvastunk volna már efféle, toleráns hevületről Orwellnél, láttuk volna világmegváltó megnyilvánulásait 1919-ben Budapesten, majd 1948 után országszerte.

Kirekesztésről, gyűlöletbeszédéről szónokolnak, sorolva mondvacsinált sérelmeiket azok, akik saját múltunkból igyekeznek kirekeszteni minket, országunkból a határon túli magyarokat, gyűlölvé szimbólumainkat a turultól a Szent Koronán át a kokárdáig. A gyűlölet akkor is gyűlölet marad, ha látszólag politikailag korrekt nyelven adják tudtunkra. Az újbeszéd neomarxista hívei a tapasztalatot elkeresztelték előítéletnek, a természetes önvédelmet rasszizmusnak, az érdekérvényesítést intoleranciának, a nemzeti érzés bármiféle megnyilvánulását nacionalizmusnak. Mindent és mindenkit támadtak, ami és aki magyar. Megakadályozták a hazai világkiállítás megrendezését, majd a sevillai magyar pavilon sikere nyugtalanította őket. Hosszan tartó irritációt okozott körükben a Szent Korona történeti ereklyéből élő, szakrális tárgygyá válása. Máig nem bírták megemészteni az új (azaz régi, nem kommunista) címert, a köztereken megjelenő turulokat, kopjafákat, a Trianonra való emlékeztetéseket, az 1956-os emlékműveket, a Nemzeti Színház felépülését, a Feszti-körkép újjászületését, a Szent Jobb nyilvános tiszteletét, a keresztény egyházak előjöttét a sekrestyékből, körmeneteiket, jelképeik feltűnését a köztereken, az utcák *viSSzakeresztelését*. A kokárdák, a nemzeti színek szabad, bá-

tor viselése szélsőséges reakciókat váltott ki alkalmanként. Nyílt utcán tépték le emberekről a '48-as jelvényt a zéró tolerancia fennköltjei, mintha a XXI. század Budapestje helyett a Kárpátok géniuszának Bukarestjében lettünk volna. Időnként felröppen a sóhaj – Rákositól a mai zenei féltéhetségeig –: kéne má' a Himnusz helyett, valami modern, a réginél sirályabb dal.

A szimbólumok után a nép kerül sorra. Nincs szükség rá, országglakóként sem. Munkaerő és szerény igényű fogyasztó a harmadik világból szélesebben toborozható. Nem lesz velük annyi gond, mint az őslakókkal, nyilván még hálások is lesznek új hazájuk urainak. Tudni fogják, voksaikkal kiket támogassanak. (Olyan lakosságra van szüksége a globális tőkének – fejtegeti Chomsky –, amely engedelmessé fogyasztókból és politikailag passzív nézőközönségből áll. „Rengeteg fölösleges ember él a földön, lehet tehát borzalmas körülmények között dolgoztatni őket; ha meghalnak, lesz helyettük más.”) Az önálló múlttal, saját értékekkel bíró közösség ellenben kellemetlen, mert van még némi tartása, történelmi emlékei, hivatkozási alapja. Meg kell hát fosztani múltjától, el kell törölni a történelem érettségét, azután a történelmet, be kell zárni óvodáit, iskoláit, kórházait, postáit, kultúrházait, orvosi rendelőit. El kell venni földjét, fel kell szedni a lakóhelyére vezető síneket, hogy míg vége nem lesz a nagyszabású átalakításnak, addig maradjon nyugton otthon. Be kell tiltani a déli harangszót, amire – lássunk csodát – történt már kísérlet a közszolgálati rádióban.

Szem előtt tartva a bennszülött lakosság érzékenységét, egy röpké lélekharangnyi búcsúkondulásra természetesen még szükség lehet. Nagyjából ennyi volna szocialista és liberális uraimék szépen felpántlikázott hungaricum csomagjának tartalma.

Nincs hová fordulnunk, ha állapotunkra válaszokat keresünk. Európában nem születnek válaszok a jelenkor kérdéseire. A válságfilozófusok Spenglertől Cioranon át Hamvas Béláig nemcsak érvényesek, de itt-ott másodvirágzásukat élik. Spengler – sajnálhatjuk – meglehetősen jó diagnosztának bizonyult. Az a dekadenciamodel, amelyet a magas kultúrák hanyatlásáról, majd (a fellah-népek megjelenésével) megszűnéséről vázolt fel, szemünk előtt lép működésbe ismét, ezúttal a keresztény világban. A XX–XXI. századi bevándorlókat az öreg földrész, a bágyadt európai kultúra nem képes asszimilálni, ráadásul az őslakosság kivonulóban van saját civilizációjából. Közönyösen maga mögött hagyja évezredek erkölcsi, irodalmi, művészeti eredményeit. A jelenség láthatóan ahhoz vezet, hogy a betelepülő, legyen politikai vagy gazdasági menekült, megőrzi eredeti identitását, míg az európaiak valami tikkadt nihilizmus meg gerjesztett hedonizmus jegyében feladják önmagukat. A jövevény, ragaszkodva tradicionális értékeihez, mentális szokásaihoz, így többé-kevésbé abban a közegben találja magát, ahonnan menekülni akart. Magyarán: nem sajátítja el az európai normákat, a szolidaritást, a toleranciát, amire hivatkozva menedékjogot kért, hanem megmarad a maga nemzeti, törzsi, vallási szintjén. (Paradox módon az európai tolerancia segít gyakran a fundamentalistáknak.) Az ázsiai bevándorlók tehát – kiragadott példaként – Nyugat-Európában gyűlölik, szélsőséges esetben ölik egymást ettől fogva. Tisztában vagyok vele: létezik a nyugati kultúrkörben is intolerancia, de ennek mértéke meg sem közelíti az

iszlámét, a harmadik világbeli népeket. Nem lehet egy kalap alá venni, mondjuk, a katolikus egyházfő szerencsétlen idézetét azoknak a meggyilkolt keresztényeknek az esetével, akiknek főbenjáró „bűnük” a Szentírás terjesztése volt. A média, ennek ellenére, egyenértékű, azonos súlyú hírként tálalta mindkettőt, bár kontinensünk, a görögség óta, állítólag az arányosság földrésze...

A tolerancia jelszavának hangoztatásával minduntalan a hagyományos európai szellemiség rombolása folyik, valami nehezen érthető, öngyilkos, bőszerű keresztény-és civilizációellenes menetelés. A helyzet tragikomikus, mintha az európai országok őslakosságának kizárólag kötelességeik volnának, a kisebbségeknek viszont, különösen, ha azok kívülről érkezettek, csak jogaik. A politikai korrektség jegyében pedig nem illendő az erőszakot erőszaknak, a bűnt bűnnek, az ingyeneledést ingyeneledésnek, a hazugságokat hazugságoknak nevezni. Ó, Huxley, ó, Orwell...

A hagyományos közösségek bomlása megállíthatatlannak tűnik, bár elképzelhető, hogy csalóka a médiumok által elének tárt kép, mert a valóságot saját érdekeiknek megfelelően torzítják. A ma mítoszteremtői a sztárcsinálók, fesztiválszervezők, közbeszédet uralók, a játékfilmeket latens ideológiai tartalommal feltöltők, a mítikus márkákat – autókat, sportszereket, parfümöket stb. – általában életmódot, életstílust gyártók. A látszatsokfeleség mögött azonban egyetlen értékmérő van: a pénz. A szimbólum, a márkajel sok pénzre utalva kiemel a névtelen tömegből. Legföljebb akkor nincs rá szükség, ha az embernek már van jól csengő neve, attól kezdve lehet saját stílusa, nem kell bizonyítania, hogy valaki. A média-világfaluban elképesztő a tolongás. A globális arctalanságban, névtelenségben mindenki saját archoz, névhez akar jutni, két másodpercre feltűnve a képernyőn, különben nem létezik. (Ez lehet a gyökere a „legek”, az idiótábbnál idiótább világcsúcskísérletek sokaságának, a napokig zenélő, felolvasó, futballozó szerencsétlenek erőfeszítésének.) Ha így sem sikerül az arctalanságot, virtuális sorstalanságot felszámolni, akkor a tömegember legalább valamelyik hírességen keresztül szeretne részesedni a szuperlétnben.

A jövőben a tradicionális közösségeket jórészt virtuális csoportok válthatják fel. A nemzetek – általában a hagyományos emberi társulások – természetes úton születtek. Bizonyos fokig absztraktok ugyan, mégis valóságosak. Tagjai egyenként nyilván nem ismerik egymást, az összetartozást azonban szimbólumaik segítségével reálisan megélik. Ezért támadják folyamatosan a jelképeket, mítoszokat, történelmi narratívákat, nemzeti ünnepeket azok, akiknek hatalmi törekvéseit ezek gátolják. A tradicionális közösséget a kényelmesen kezelhető virtuálissal igyekeznek felváltani. Az intelligenseknél a világháló, a szerényebb szellemi berendezkedésűeknél a tömegmédiá léphet a valóság helyébe. A virtuális térben élők könnyedén irányíthatók, mégpedig látszólag demokratikus módon. Felületesen nézve úgy tűnik, szabadon dönthetnek bármiben, holott éppen mert médiafüggők, mindenben kész termékeket kapnak: célirányosan válogatott tudósításokat, befejezett véleményeket, primer tények helyett manipulált, szekunder híreket. Hírré nem az válik, ami történik, hanem az, amit elének tár néhány tucat hírszerkesztő. (A hiteles információhoz jutás alapjog kellene legyen minden polgár számára, elidegeníthetetlen, alkot-

mányos jussként.) A tömegdemokrácia mára médiademokráciává deformálódott, melyben a hitelesség nem a veritáson, hanem az ismétlések számán múlik. Minél több csatornán futtatnak át egy hamis információt, annál nagyobb az esélye arra, hogy a köztudatban realitássá váljon.

A gazdasági, pénz- és médiahatalom szűk körben koncentrálódik. Képviselői nem szüntették meg ugyan a demokráciát, ám önmaga árnyékává halványították. Kirekesztették belőle az öntudatlan tömeget csakúgy, mint a demokratikus elvekben idealista módon hívőket. A valódi hatalom pragmatikusai fenntartják a látszatdemokráciát, mert nélküle a társadalom atomjaira hullik kínálatlaltal, kereslettel, bérrabszolgákkal, fogyasztókkal együtt.

A nyilvánosságot világszerte privatizálták. Amerikai kutatók szerint a kommunikációs forradalmat követően a lokális horizont ugyan kitágult, ám ez homogenizációval, továbbá a választási lehetőségek beszűkülésével járt. Kommersz, agylágyító műsorok uralják a tömegfrekvenciákat. A médiumok azokat az ideológiai-hatalmi viszonyokat tükrözik, amelyek létrehozták őket. A nyilvánosság fő árama lassan totális ellenőrzés alá kerül, minek következtében a politikai, kulturális alternatívák marginalizálódnak. Olyan média- és információs rendszer van kiépülőben – állítja G. Gerbner –, amely kizárólag „bent levőket” és kirekesztetteket ismer. Mindez a demokrácia paródiája.

Közelmúltbeli patrónusunk, Karl Marx, ma a vallás helyett a hír- és szórakoztatóipart, tömörebben a médiát nevezné a nép ópiumának.

SZAPPANOPERÁK NÉPE

A médiaipar felfutásának már tapasztalhatók a következményei. A szappanoperák népe például kizárólag ellentétekben, primitív (etikai) ellentét-pólusokban tud gondolkodni. A szövevényes, számára áttekinthetetlen világot a tévésorozatok fordítják le emocionális szintjére, ezek igazítják el a valóságban, valamint a gondosan manipulált hírek. Valóságfölfogása nem pusztán kezdetleges és giccses – amibe természetesen beleértendő a politikai giccs, eltévedt kislányokat megtaláló jó miniszterelnökkel, démonian gonosz ellenzéki vezetővel –, de végzetesen sarkított is. Kizárólag jókat és rosszakat ismer, árnyalatok megkülönböztetésére képtelen. Ha a realitást, az összetett társadalmi folyamatokat sikerül a szeretem-gyűlölöm érzelmi modellre egyszerűsíteni, azaz a gondolkodás terheitől megszabadítani a célközönséget, akkor már csak az a feladat, hogy kiterjesztve a modell működését, minden szférában én mondjam meg, kit és mit kell szeretni, kit és mit szabad gyűlölni. Az ellentétpárokban való gondolkodásra kondicionálódott néző – a potenciális szavazó – legtöbb területen ugyanúgy működik majd, mint a médiumok kábító, virtuális közegében. Tapasztalhatjuk különféle műsorok SMS-falán: mindössze az indulatok kanalizálására van szükség, továbbá a rossznak, a gyűlölet tárgyának folyamatos megnevezésére.

A szappanoperák népe kimondottan igényli, hogy a gonoszt megszemélyesítsék számára. Nem véletlenek a politikusokra aggatott primitív jelzők – az úri gögtől

a hatalmi megszállottságig bezárólag –, amelyek arról tanúskodnak: a magyar lakosság bizonyos része kizárólag ezen a népmesékbe illő fokon szólítható meg. Számára nem létezik többé történeti tudat – történelmi tapasztalat –, amennyiben mégis, annyiban az nem egyéb egyik óráról a másikra, egyik híradástól a másikig tartó kollektív memória programozásánál, ébrentartásánál. A média a fejébe sulykolja a sulykolandót, addig a percig, míg döntenie kell. A haszon nem marad el, hiszen a választás, a politikai hatalom megszerzésének kérdése már a szavazófülkébe lépés előtt eldőlt, többé-kevésbé a propagandaeszközök birtoklásának függvényében. A manipuláció mechanizmusa elpusztítja az értelem mechanizmusát, végső soron pedig valóságvesztéshez vezet. A tapasztalt világot leváltja a virtuális valóság.

A médiafüggők – az én vezérem a képernyőről vezérel – különös egzisztenciális vákuumba kerülnek. Személyiségük feloldódik a sztármagazinok, a módfelett silány tévésorozatok szereplőinek sorsában. Előbbi a sóvárgás (ilyen dolce vita kéne), utóbbi a realitás szintjén (ez jutott, hadd menjen inkább az a tévé). Létüket a médián keresztül élik meg, ott kapnak formát vágyaik, a képernyő előtt elégülniük ki – magától értetődően – virtuális módon, majd azt mondják: ilyen az élet. Valóban: sokaké tényleg ilyen.

A szórakoztatás ideológiává lép elő, szétterjed az éterben, mint este a sötétség. A médiumok mindenütt jelen vannak. Nem lehet pillanatnyi csend sem, amelyben, ne adja' Isten, megfoghat egy értelmes gondolat, feltevődhet egy fontos kérdés. A létezés kizárólag a médiafelületté torzult világ tükörképeként jelenhet meg a virtuális közegben élőknek. A cél az, hogy a néző/hallgató a másodperc töredékének idejére se szakadhasson ki ebből az univerzumból, ami elveiket, meggyőződésüket, létük értelmét közvetíti nekik, a nagy műsorszórók tulajdonosi körének elvárásai alapján. Magyarországon a legtöbben olyan szappanoperák, valóságshow-k előtt tájtják a szájukat, amelyek befogadásához elegendő egyetlen, mérsékeltlen működő agysejt. (A Győzike-show és a Barátok között nézettsége – példának okáért –, a 18–49 éves lakosság körében meghaladja időnként a kétmillió főt, bár egyik produkció sem vádolható értékteremtéssel, bármiféle művészi színvonallal. Nem is ez a küldetésük, sokkal inkább bizonyos értelmi és emocionális nivó kialakítása, majd fenntartása a tömegtudatban, afféle világnézeti pavlovizálás.)

Ebben az ideológiai kondicionálásban a nemzeti-konzervatív oldal többszörös hátrányban van. Ereje és gyöngesége – paradox módon – ugyanaz, mégpedig az értékközpontúság. Hírműsorai döntő többségükben objektívek, kulturális adásaik, sajtójuk – általában – színvonalas. Többnyire kerülnek a bulvár témákat, a silányságot. Így viszont legföljebb saját híveikhez jutnak el, akiket tulajdonképpen fölösleges befolyásolni, míg a meggyőzendőkre nincs lényeges hatásuk. Természetesen szükség van a Hír tévéhez, *Magyar Nemzethez*, egyházi adókhöz hasonló kommunikációs csatornákra, irodalmi, művészeti folyóiratokra, hiszen a kereskedelmi adók, pletykalapok kínálata elfogadhatatlan a gondolkodó ember számára. Az elérendő célközönséget azonban bulvárlapokon, szappanoperákon, ponyvaregényeken, show-műsorokon, fiataloknak szánt szórakoztató adásokon, zenei fesztiváló-

kon keresztül lehetséges megnyerni. (Elgondolkodtató, hogy jelentéktelen tévécsatornák esetenként beérik nézettségben az MTV-t – a közszolgálati adót – a ifjabb generációk körében. Egy-egy médium felfuttatása szinte kizárólag pénzkérdés. Magyarán, amennyiben választási győzelme esetén, minimálisan kiegyensúlyozva a torz médiaarányokat, némi közszolgálati felülethez jutna a jobboldal, sokra nem menne vele. Legföljebb naponta hallaná – száz más frekvencián –, hogy médiadiktatúrát vezetett be...)

Visszakanyarodva a meggyőzendőkhöz, el kell döntenie a nemzeti-konzervatív tábornak, finnyáskodik-e, vagy szavazatokat gyűjt. Az értékeit ettől még megtarthatja: saját bázisa biztos vevő rá. További gond, hogy a jobboldal politikusainak, miután médiatámogatottságuk elenyésző, maguknak kell sorompóba lépniük gyakorta, így politikai értelemben gyorsan elhasználódnak. Csoda számba megy, ha vezetőik több ciklust túlélnek.

A média hatalma rendkívüli, hatása ellen reménytelen a küzdelem, mert a rádiózás, tévzés *szokás*. Esténként az országlakó automatikusan lehuppan a készülék elé, megnézi valamelyik híradót. Jobbára a leggyatrábbakat, ám a manipuláció szempontjából leghatásosabbakat, melyek felülírják személyes tapasztalataikat. Ráadásul a globális média eminens ellensége a „nacionalizmus”, minek okán mély gyanakvással viseltetik a nemzeti eszme, a nemzeti szimbólumok iránt. Nem szenvedheti azokat a jelképeket, amelyek a közösséget fogyasztási javak helyett spirituális értékek köré szervezik.

JELTELEN VILÁG

Korunk embere a szimbólumok univerzuma után mintha száműzetne az időből is. A valaha pszichés realitásként megélt szakrális időből ugyanúgy, mint léte legprofánabb másodperceiből. Jelenléte az időben, ebben a megfoghatatlan közegben, kezd végzetesen virtuálissá válni. Az idő „szubsztanciális” minősége, az idő kitöltése, továbbá annak felfogása pontosan jellemez egy-egy műveltségi kört. Szent Ágoston kulturális toposza óta, nagyot fordult a világ: ma már, mikét rövidesen kiderül, a falusi tyúkók sem tanácstalanok a „mi az idő” kérdésében. Előrebocsátva: az idő – a munkaidő mellett – az, amit a média tematizál, amit a műsorsugárzás tölt ki.

Valaha kozmikus mozgásokhoz igazodott az ember. A csillagok járása, a természeti jelenségek alakították ki szokásait, munkarendjét, ünnepeit, hétköznapiját. A világvallások átvették ezeket a ciklusokat, majd a maguk profán és szent idejévé változtatták. A katolicizmus „megkeresztelte” a jeles asztronómiai napokat, míg a világmegváltó forradalmak – a nagy franciától a még nagyobb októberiig – nap-tárreformmal óhajtották jelezni, ami előttük történt, bizony lényegtelen, az igazi időszámítás velük kezdődik, illetve végződik. Ez az időfelfogás fals módon ugyan, de folytatása volt a metafizikus időszemléletnek, miután a jelen idő esszenciáját az idők teljessége, az utópia beteljesülése felé futtatta ki. A modern ipari társadalomban „természetesen” mechanikussá vált az időt. A technokrata – állítja Molnár Ta-

más – minden időt automatizálni akar, minden emberi időt azonos tartalommal szeretne megtölteni. A mediatisált – szétválaszthatatlanul virtuális és reális – világban ellenben különös egyidejűség jön létre. Safranski hívja fel rá figyelmet, hogy a globális rendszerben az idő szimultán egészévé lesz, ami a világ túlsó pontján történik, az itt, az innensőn szintén észlelhető. „Az »itt« »máshol«-lá válik, végül »mindenütt«-é. Homogén tér és új egyidejűség jön létre.”

A filozófia magasságából azonban ereszkedjünk le a baromfiudvarba. Falusi szomszédom meséli derűsen, hogy tyúkjai tudják, mikor van vége a délutáni szappanoperának. Ilyenkor kezdenek gyülekezni az ajtó előtt a napi kukoricaadagért. Nos, ilyen mélységig hatol az időben és térben a média.

A médiauniverzum, a globalizálódó virtuális (vagy: virtualizálódó globális) világ pragmatizmusa másként tagolja a teret és az időt, mint a hagyományos művelődési körök. Nem ismeri az ünnepet, legföljebb egy-egy bevásárlóközpont alapításának évfordulójaként, amikor új akciókkal, új vásárlásra ösztönöz. Ellene van mindannak, ami a fogyasztót elvonja a fogyasztástól. Társadalomkutatók a közelmúltig joggal gondolták, hogy a tradicionális kultúrából történő kivonulásunkért az ipari társadalom (nálunk a szocialista iparosítás) felelős. Az emberek tömegével tódultak a nagyvárosokba, ahol elveszítették szociokulturális azonosságtudatukat. Kaptak helyette egy torz (marxista) utópiát, majd később, annak kudarca után a személytelen (liberális) látszatszabadságot, amellyel semmit sem tudtak kezdeni. Szabadságukban állt minden tradicionális érték tagadása, végső soron az abnormális öntagadás. Mára azonban a falvakban sem jobb a helyzet. Sok parasztnak több köze van egy-egy szappanopera szereplőgárdájához, mint a tulajdon családjához; jobban ismeri történetüket saját ősei történeténél. Az identitás elvesztése – jól látja Konrad Lorenz – a kulturális tradíció áthagyományozásának zavarából ered.

A múlt, a történelem, a közösségi narratívák, az ősök – a pozitív nemzeti modellek – elutasítása azonban több mint zavar. A filmek átvették az irodalmi-történelmi narratívák szerepét. Fájjaljuk, vagy sem, tömegméretekben mindkettő elveszítette közösségfenntartó szerepét. Ha megnézzük a hazai tévéműsorokat, megállapíthatjuk: a képernyő más népek mítoszait sugározza hozzánk. (Bizonyos párhuzam fedezhető fel a római császárkultusz meg a jelenlegi kommersz amerikai mítosz között, ami nem kivételes, bár nem is általános a posztkommunista szellemi provinciákban. Hajdan a szovjet hősmítoszt kaptuk, mi tagadás, jóval gyatrább kivitelben.) Az ember törvényszerű őstisztelete filogenetikusan programozott – Lorenz szerint –, az őskultusz módfelett különböző népeknél ezért csaknem ugyanúgy alakult ki. A nemzeti mitológia, a magyar panteon szobrai azonban magányosan porosodnak, míg idéetlen Supermanek, robotok uralják a felnövekvő generációk tudatát.

A deszakralizálódott nyugati világban mindenütt hasonló a helyzet. Európa mintha elveszítette volna az életbe vetett hitét. A krízis a kritikus pont felé közeledik. Most nem egyik kultúra váltja fel a másikat, hanem a kultúrát a kulturálatlanság szorítja ki, majd valami szubkulturális katyvasz jön létre. Változások mindenkor voltak. Történelmileg tekintve még nincs meghasonlás az ókori pogányság

és kereszténység között, mert a maga módján mindkettő a szakralitásban gyökerezik, azaz mindkettő kultúrateremtő közeg. Toynbee joggal állította, hogy jelentős kultúrák kizárólag a nagy világvallásokon belül fejlődtek ki. A modern Európát az antik örökség, a germán–kelta hagyomány, valamint a kereszténység formálta ki – utóbbi okán érezte Márai az okcidentális műveltség jelképének a dómot –, majd a racionalizmus túlfeszítése, végül az utópizmus ingatta meg.

Kontinensünket a biológiai előregedés mellett bizonyos szellemi szklerózis jellemzi, amelynek homályló szürkeségét művészetnek kikiáltott politikai happenningekkel igyekeznek némelyek színesíteni, áttörendő azt az ingerküszöböt, amelyen csak elnyomott ástítások jutnak keresztül. Lelkesen ünneplik az antitalentumokat, a dekonstrukciót jelentős kulturális teljesítménynek kiáltják ki, holott legföljebb az ellenkultúra része, már amennyiben illik rá a kultúra szó. A kultúrában a pseudo, a tehetségtelenség jegyében folyik a térfoglalás, ügyes – jótékonyági és egyéb – akciókkal összekötve. Újabban a művészet szent tehenei például műanyagból készülnek felénk. Silányság tölti ki a kiüresedett időt, a valódi és virtuális teret. Európában jelenleg nincs nagy művészeti alkotásokat inspiráló eszme. A XXI. században szisztematikusan, torz vigyorral bontják a dómokat, egy új, nem deklarált, inkább alkalmazott ideológia nevében. A minőség eltűnőben van, mert némelyek szerint a kultúrák alapvetően egyenértékűek. Igazuk van, ha a kvalitást, az esztétikai értéket nagyvonalúan zárójelek közé kényszerítjük, úgy téve, mintha egy szakrális célra összetákolt kunyhó egyenlő értékű volna a párizsi Notre Dame-mal, egy fakéreg ivócsanak a Suky-kehellyel. Más ugyanis a vallás – a szakrális élmény – megélése, megint más az ebből fakadó alkotás értéke. Idézzük egy mondat erejéig Dawkinst: mutassanak nekem egy kulturális relativistát, lefogadom, messzire lerí róla az álszentség. Le bizony.

Ha politikai válaszokat keresünk helyzetünkre, tartalmukat vesztett eszméket, kiüresedett szavakat találunk. Chomsky szerint például a világon mindenütt azokat tekintik demokratának, akik a nyugati üzleti programokat támogatják. Ezért fogadták el az átvedlett – tegnap még antidemokratikus – kelet-európai kommunista vezetőket vilámgyorsan a nyugati hatalmak partnerül. A multinacionális cégek számára elhanyagolható kérdés, hogy régi moszkovita vagy új helytartók szolgálják-e érdekeiket. A lényeg a helytartói attitűd folytonossága, a politikai elit elszántsága saját népével szemben. Zavar csupán akkor keletkezik, ha olyan kormány jut hatalomra, amely valamit tenni akar országa népéért. Ilyenkor azonnal felzúg a kórus. Cikkek jelennek meg – honi megrendelésre – a nyugati sajtóban, briliáns összjáték alakul ki a hazai „népbárát” elit és határokon túli szövetségeseik között a nacionalistákkal szemben.

A CSODAKÁDER METAMORFÓZISAI

Számtalanszor elhangzott a rendszerváltás óta, hogy a jelenlegi szocialista garitúra nem azonos sem céljaiban, sem módszereiben a régi gárdával. Ez kérem tisztelettel egy megújult párt, káderek helyett menedzserekkel. Kérdezzük meg, némi angol malíciával: valóban? A szabad választásokat követően ugyanis először

egy pufajkás, majd egy ügynök, azután egy moral insanity KISZ-titkár – hátba döfve elődjét – koptatja a miniszterelnöki széket. Az egykori káderek, illetve a káderutánpótlás eminensei. Szólamaikban megtagadták ugyan a kommunizmust, a kádárizmust, az iránta való nosztalgiát azonban minden lehető eszközzel gerjesztik, hogy a politikai honvágyat érzők szavazatait el ne veszítsék.

A mostani kabinet Kádárral szemben Nagy Imre örököséként reklámozza magát, némileg falsul, hiszen ambícióiban azt képviseli, ami ellen a forradalom legszebb napjaiban a kivégzett miniszterelnök harcolt: a totalizmust. A gyurcsányizmussal a neosztálinizmus, a neototalizmus rafinált változata köszöntött ránk. A miniszterelnöknek, ötvenes évekbeli kollégáihoz hasonlóan, kizárólag a hazudozás kultúrájának terjesztésében vannak figyelemre méltó eredményei.

A demokratikus intézmények látszólag funkcionálnak ugyan, ám többnyire kikerülhetők, könnyen lehet, a hatalommegosztás színházi kellékeivé válnak előbb-utóbb. A lényegyet tekintve egyébként a Rákosi-féle diktatúra és a kádárizmus módszereiben némileg, elkötelezettségében alig különbözött. A kommunista terrorszervezet tagjainak, az ávosoknak a felelősségre vonása például sohasem történt meg. A forradalom után közel ötezer (4971) ÁVH-s közül előbb 15, utóbb 79 főt nem találtak megbízhatónak, azaz kötöttek útilaput a talpukra (44-ük ellen iszákosság és erkölcstelen életmód volt a vád). A többieket semmiféle retorzió nem érte, új megbízatásokat, felelős állásokat kaptak az apparátus felosztását követően. Kádár védelmébe vette embereit: „Felszították ellenük a reakciók a tömeget, mert halálig kitartottak becsületből a párt mellett, mert teljesítették a parancsot.” Gyurcsány kitüntetéssel küldte nyugdíjba az '56-os évforduló véres kezű szétveretőit, majd a legmagasabb állami elismerésre javasolta pufajkás elődjét. A neomarxistákat időnként nem árt atyamesterük néhány gondolatával szembesíteni: nem az a fontos mit hisznek arról, amit tesznek, hanem az, hogy teszik.

A hajdani ideológiai üzemet, a szocializmust működtető káder története meglehetősen tanulságos. Ha nagy vonalakban végigtekintünk rajta, láthatjuk, valójában alig-alig változott valami. A kommunisták (szocialisták) a hatalmat soha, a felelősséget azonban mindenkor hajlandók voltak megosztani. Mai prominenseik közül – többen a Kommunista Ifjúsági Szövetség vezérkarában szocializálódva – megőrizték marxista-leninista türelmetlenségüket, önmaguk messianisztikus túlbecsülését, mozgalmuk gátlástalan intoleranciáját, demagógia iránti mély elkötelezettségüket. Bigott, féktelen hatalomvágy jellemzi őket, amióta színre léptek a történelemben, bár ezzel mindenkor ellenfeleiket vádolják. Ezen legfőbb cinizmusuk tesz túl. Képtelenek ellenségkép nélkül létezni. Meginog érzelmi egyensúlyuk, elveszítik lelki legitimációjukat – küldetéstudatukat –, ha nincs ki ellen küzdeniük. Kriptototalista reflexeikből adódóan kizárólag az általuk irányított és ellenőrzött közösség elfogadható számukra: a régi, ún. szocialista kollektívák (alattvalói-halmazok) nyomán a virtuális közösségek. Szélsőséges intellektueljeik posztulátuma szerint ugyanis a magyarság nacionalista, kirekesztő, agresszív nép. Igazolhatatlan tételükhöz erőnek erejével keresik, néha hamisítják a „bizonyítékokat”.

Lássuk ezek után a káder legendárium néhány lapját. A kezdetekből ismeretes az 1919-es mintájú kommunista káder, aki az utópia, valamint a nemzetköziség ígézetében igyekezett kiirtani a nemzeti hagyományokat, a magyarság korszerűtlen kötődését múltjához, szimbólumaihoz, általában mindahhoz, amit önazonosságnak nevezünk. Akadtak köztük olyanok, akik úgy gondolták, talán a lakosság bizonyos részét kellene kiirtani – ezzel automatikusan megszűnnének az iménti problémák –, ám a dicsőséges 133 nap kevésnek bizonyult a fennkölt cél eléréséhez a szamulyk számára. A kommunista farsang múltával a káderelit összecsomagolt – gondolván a szűkösebb időkre, magához véve némi készpénzt meg aranyat a honi készletből –, majd sietve Bécsbe távozott. Némelyikük később Moszkvában bukkant föl, ahol szerencsés esetben túlélte Sztálin éberségi rohamait. Ezt követően visszatért hozzánk a megszálló szovjet csapatokkal, hogy ott folytassa, ahol a Tanácsköztársaság bukásakor abbahagyta.

A háborút követően a választásokon a magyarság döntő többsége elutasította mind a nyilas, mind bolsevik diktatúrát, mind az úri világot. 1945-ben a polgárok és gazdák elsöpörték a kommunistákat a Vörös Hadsereg jelenléte ellenére. A Moszkvából érkezett nacsalnyikok azonban módszeresen munkához láttak. Kézbe vették a demokratikus intézményeket, rágalmazni és üldözni kezdték a velük szemben álló politikusokat, szétverték a pártokat, koncepciós pereket rendeztek. Saját embereiket – az addig édesdeden alvó társutasokat – mozgósították a kiscgazdáknál, szociáldemokratáknál. Nem bízván a reakciós magyar népben, a hatalmat úgynevezett kékcédulás voksokkal igyekeztek megszerezni az emlékezetes választási csalás során, de ismét kudarcot vallottak. Meglepi lesz, ha egyszer netán kiderül, hogy 1919-től '56-on át máig hány alkalommal jutott valóban törvényesen, ne adj' isten etikusan hatalomra, a különböző névre hallgató, ám lényegében mindvégig homogén elvtársi halmaz.

A magyar társadalom nem volt felkészülve a különös vágásúak (© Jozsif V. Sztálin) különös módszereire. 1945-öt követően az ország olyan ellentmondást nem tűrő ideológiával – és fanatikusaival – találta szemben magát, amelyet hírből, mendemondákból, nem tárgyilagos tudósításokból ismert. Nem tudta, hogy a totalizmus vörös változata a nyilasokat megszegyenítő taktikával és retorikával lép fel, olyan politikai viszonyokat, olyan alattvalói személyiséget hoz létre, ami feudalizmus és a modernizmus groteszk keveréke. Mindezt sikeresen összekapcsolja a demokratikus feltételek kialakulásának megakadályozásával, a többpártrendszer megszüntetésével, az etika, a jog fölülírásával. Gátlátalanul – harsányan a demokrácia védelmére hivatkozva – szétzúzza a civil szférát. Újfént kísérletet tesz a nemzeti érzés, a nemzeti kultúra, a keresztény egyházszervezetek felszámolására. Kisajátítja a nyilvánosságot, a közszolgálatot, a tájékoztatást pártpropagandává süllyeszti. Meghamisítja a történelmet, eltörli a múltat, mi több, magát a valóságot, a jelen időt feloldva az utópia jövőidejében. Az utópisztikus módszer alkalmazása máig bevált: míg képviselői bírálhatatlanok, addig ők folyamatos kritikai tűz alatt tartják a realistákat. A káder részleges győzelmet arat egy új, a valóság elfedésére meglehetősen jól használható mozgalmi nyelv bevezetésével, amit utóbb a politikai korrektség verbális követelménye vált fel.

A szocializmusban a létezésnek, az embernek pártszerűvé kellett volna válnia, a megszüntetve megőrzés elve alapján, ahol mindenki ugyanazt gondolja, ugyanazt akarja, ugyanazt szereti, ugyanazt gyűlöli, ugyanannak tapsol. Az individuum eltűnik önálló személyiségként, de megmarad ideológiai alanyként. Az elmondottakkal párhuzamosan kitermelődött az új politikai „elit”, megszületett az új osztály új embere, a kommunista csúcskáder. A legfelsőbb vezetés egyébiránt nem véletlenül hitt rendületlenül az eszmében, megérte nekik, ők tényleg a megvalósult utópiában éltek, míg az ország éhezett, nélkülözött.

A kommunista elit nem vetette meg a földi javakat. Hegedűs András (rákosista miniszterelnök) számolt be róla, hogy a vezető káderek tulajdonképpen nem költöttek semmire. Vásárolni nem jártak, családjaikat beszerző emberek látták el a pártáruházból, mindössze telefonon le kellett adniuk a rendelést. A pártáruházban – állítja Hegedűs – „nem létezett az, ami nincs”. Gyakorlatilag semmiért sem fizettek, még a pártszabóságnál rendelt ruháért sem. Úgy éltek, mintha kommunizmus volna. Hegedűs szavaival: a megvalósult, „fogyasztói kommunizmus” jegyében. Pártüdülőben pihenték ki az osztályharc fáradalmait, ahol a mai wellness szolgáltatásokat megszégyenítő ellátásban részesültek, természetesen ellenszolgáltatás nélkül. A kádercsmete magától értetődően tegezte az őt iskolába vagy máshová fuvarozó állami sofőrt, mint nemrég a kisgróf a parádés kocsist. Előbbi antidemokratikusnak, utóbbi a szocialista demokrácia vívmányának számított.

Három nemzedék alatt, miként egy szociológus felfigyelt rá, bizonyos ártrendeződés történt. A nagypapa egyszerű elveket hirdető bolsevikként tündökölt ugyan (ideológiai befektetés), ám gondolván a jövőre, csemetéje már a gebines, butikos szocializmus (anyagi javak szerzése) híveként kereste a boldogulást. A drága kis unoka pedig, valamelyik nyugat-európai, netán amerikai egyetemen (szellemi tőkebefektetés) készült fel új időknek új hasznaira. Lukács György egyik nyilatkozatában honi kommunista *dinasztiák* kialakulásáról beszélt, nyilván ő tudta, miért. Összegezve: a káder tehát nemcsak hogy nem vész el, de lényegét tekintve át sem alakul. Csúcstípusai, a csodakáderek (a szó Kolozsvári Grandpierre Emil leleménye) posztmodern inkarnációi éppen kormányzati bársonyszékeket nyüstölnek, kapitalistaként visszatérve a közéletbe. Ezzel a kör bezárult.

Tanulságos volna megismerni, az ún. spontán privatizáció mögött kirajzolódó közösségek rejtett hálózatát. A politikai-etikai közegre vet fényt egy sztárolt, ám kérészetű szocialista „menedzser” (Angyal Ádám) nyilatkozata, aki büszkeségének adott hangot, mivel ő, mint mondta, számos párttársával ellentétben nem lopott magának néhány gyárat, az említett időszakban. Történelmi távlatból szemlélve a kommunisták előbb államosították a magántulajdont – földet, üzemet, szolgáltatóipart, oktatást, egészségügyet –, majd néhány évtized múlva magánosították, azaz megszerezték az állami tulajdont. A többiekkel, a többséggel közölték, hogy minden változásnak megvannak a vesztesei: szegénykéim, rosszkor voltatok rossz helyen. Diktatúrájuk idején ellenben magasztos ideákról, hitről, szebb jövőről papoltak. Az eszme magasrendűségével igyekeztek törvénytelen uralmukat legitimizálni. Bűneiket ideológiai göngyölegbe csomagolták. *Hívókké* váltak a marxiz-

mus-leninizmus, a *tudományos* világnézet követői, mert az önfelmentésnek csak ez az útja maradt nyitva számukra. (Hittem, hogy gazember lehessenek – à la Shakespeare.) Az ötvenes években a politikai bűnözés – a fennkölt világnézet nevében – állami, illetve pártmonopóliummá lett. A bűn bizonyos fokig elszakadt a bűnözőktől, nagyjából úgy, amint Bergyajev leírta: az állam, a párt személytelenségében, végső soron az utópikus végcélban oldódott fel.

A kommunista vezetés a társadalom ellen kíméletlen hadjáratot folytatott listákkal, perekkel, kitelepítésekkel, péppé vert emberekkel, tönkretett családi egzisztenciákkal, politikai gyilkosságokkal. A vétségeket, bűncselekményeket, a hozzáértés hiányát szinte minden területen rituális önkritikával, az elhivatottságra való hivatkozással igyekeztek ellensúlyozni – a hatalom megőrzése érdekében. A képlet ismerős. A hatalom megszerzésére, majd megtartására máig bármire hajlandók a szocialista csúcskaderek. Hazugságokra, rágalmakra, szélsőséges demagógiára, a társadalom megfélemlítésére, média- és rendőrterrorra. A totalitárius megoldások ugyanúgy vonzzák őket, mint ötven éve – erre szocializálódtak, ilyen a személyiségük –, bár a (látszat)demokrácia egyelőre korlátot szab ambícióiknak. Ne tévesszen meg bennünk a hazai propaganda vagy a külföld hozzáállása; jobb, ha eszünkbe jutnak Chomsky szavai érdekről és demokráciáról.

Az 1990-es választások előtt új politikai mozgalmak, pártok, civil kezdeményezések jöttek létre. Néhányat nyilván a kommunisták szerveztek meg a háttérből, vagy beépítették oda kádereiket, mint 1945-öt követően. (Ennek igazolására elég felütni a *Kis állambiztonsági olvasókönyv* idevágó részeit, esetleg kézbe venni nyilvánosságra került besúgójelentéseket.) A rendszerváltozás előterében ugyan írók, filozófusok, művészek álltak, a háttérben azonban a titkosszolgálatok, illetve titkosszolgálati módszerekkel dolgozó szocialista politikusok serénykedtek. (Zárójelben: ösztönös elkötelezettségük az efféle módszerek iránt sohasem szűnt meg, de egyetlen eddigi kormányuknál sem volt olyan erőteljesen érezhető jelenléte, mint a jelenlegi kabinetnél.) A kommunisták harcmodora alig változott, mindössze az új körülményekhez alkalmazkodtak. A világháborút követő fogás, a pártokat felszeleltő szalámitaktika – némi módosítással – ismét bevált. Ellenfeleik egységét elhátrolódási felszólításokkal, rágalmakkal, beépített emberekkel akadályozták meg. Előkerült a régi szókincs, ismét lettek fasiszták, nácik, míg saját diktatórikus múltjuk, terrorisztikus eszközeik feledésbe merültek, ha ugyan meg nem kísérelték rehabilitálni sortűzvezénylőiket, karhatalmistáikat.

Az etikai relativizmusból etikai káosz lett. A szavazópolgár a gyurcsányizmus elterjedése óta – ami egészségtelen kotyvaléka az anarchiának és a diktatúrának – mind jobban vágyik az áttekinthető struktúra, a világos, egyértelmű orientációs pontok iránt. Pozitív azonosulási lehetőségeket alig-alig talál a lelki szükségállapotban élő országban, ellenben a gyűlölet mint identifikációs lehetőség szinte kínálja magát. Gyűlölet, gyűlölködők minden oldalon találhatóak. Óriási különbség van azonban a gerjesztett és irányított politikai gyűlölet, valamint az ösztönösen kirobbanó düh között. Az utóbbit jól példázzák az őszi beszédet – ezt a néhány nagyformátumú talpnyaló szerinti retorikai kis remeket – követő megmozdulások.

Előbbit igazolják viszont a jobboldali vezetők ellen folyó permanens médiahadjáratok, folyamatos pocskondiázások, amit az indukált gyűlölet kultúrájának reprezentánsai jogosnak, politikailag hasznosnak, mi több korrektnek vélnek. Az ötvenes-hatvanas években a kulákok, szabotőrök, feketézők, kispolgárok, határon túli kapitalisták, neokolonialisták, általában az imperialisták miatt nem mentek jól a dolgok az országban. Most egyetlen allegorikus, démonizált alakban vonták össze mindezt – amolyan ifjúbolsevik retróként –, mégpedig Orbán Viktor személyében, aki, nyilván maga az imperializmus legfelsőbb foka.

VALÓSÁGOS SZABADSÁG ÉS VIRTUÁLIS TÉR

Korunk nem ideológiamentes ugyan, ám eszmeileg meglehetősen üres. Az eszmék vonzását a pillanatnyi érdekekhez igazított médiakampányok szívó hatása vette át. Ebben a közegben szétporladnak a tiszta gondolatok. Magyarországon az ideológiai szférát jórészt a liberálisok uralják, akiknek önmeghatározása, mi tagadás, elvétel sem érintkezik a valósággal. Politikai céljaik érdekében kisajátítottak valaha vonzó, nagy ideákat, amelyek árnyékában bolondgombamód nőttek aktuális jelszavaik, tenyészték kampányaik. Fülsértő propagandájukkal végül magukat az eszméket járatták le, miután a demokratikus átalakulással szemben a külsőségeiben megváltozott kommunista elit átmentését, értékteremtés helyett az értékrombolást, sajtószabadság helyett a médiadiktatúrát, a valódi esélyegyenlőség megteremtése helyett az érdekszférájukba tartozó célcsoportokat favorizálták. Mindig találtak okot valamely kisebbség „támogatására”, ami sokszor nem jelentett többet a kisebbség és többség végletes szembeállításánál. Ha felkaroltak valamilyen ügyet, az ugyancsak ritkán jutott el a békés megoldásig, sokkal inkább konfrontációba torkollt, majd médiajárványként szétterjedt, végül zárványként a társadalmi pszichébe tokozódott. Hivatásos hergelőik mindenütt megjelentek, ahol feszültséget tudtak teremteni, majd sunyin elsomfordáltak, ha elérték céljukat, ami meglehetősen nyilvánvaló, ha kihúztuk a homokból fejünket: a pozitív diszkrimináció jelszava mögött ugyanis – nagy általánosságban – a többség megfélemlítésének, demoralizálásának szándéka húzódik. Kísérlet arra, hogy megfosszák az önvédelem lehetőségétől. A rendszerváltozás kezdetekor, szavazóbázisuk bővítésének céljából, „önzetlenül” patronáltak különféle – vallási, etnikai, kulturális, nemi – kisebbségeket. Mára azonban ezek nagyobb része megtalálta vezetőit, így csupán a megmaradtak fölött tudnak gyámkodni a kompetens emberbarátok.

A szabadságságról nagy elánnal szoktak ugyan szónokolni, ám a szabadsággal rendszerint a szabadosságot állították szembe, rombolva a roncsolt társadalom hagyományos értékeit, a kereszténységet, családot, gyermekvállalást, a nemzeti identitást, a valódi – az egyén és közösség jogainak tiszteletben tartásából létrejövő – rend normáinak kialakulását. Szellemi elitjük számos képviselője, afféle nemzeti, piros-fehér-zöld köpöcsészének tekinti az országot. Nem egyszer sorompóba álltak, máskor csendestársként ügyködtek az önpusztítás kultúrájának propagálói mellett, a drogosoktól a szektákon át a prostituáltakig. Médiajuk időnként köz-

büntényes bűnözőket sztárolt, sztárol. Nem arról van szó, hogy az említetteknek ne lennének jogaik, hanem arról, hogy az ő támogatásukkal párhuzamosan folyt a szellemi pusztítás, az épeszűség, a hagyományos, normális értékek támadása. Felvillantva időnként a végső célt, a társadalmi gondolkodás „liberális” átalakítását. A keresztény egyházak reprezentánsai – például – szinte kizárólag negatív, nevetéses vagy szánalmas figuraként jelentek meg az általuk uralt médiaterületen. (Egy sikkasztó pap elítélendő, míg egy szintén sikkasztó énekesnő vagy bankrabló szimpátia-megnyilvánulások alanya lett.)

Magát a szabadság fogalmát is lejáratták az ügybuzgó doktrinerek, bár komoly dilemma, hogy a szabadság mennyiben kellett a kommunizmus bukása után a társadalom zömének; egyáltalán mit értett rajta. Az átlagember számára a szabadság végletesen elvont, a valódi életen kívül eső kérdésként (a filozófusok problémájaként) vagy egészen konkrét lehetőségként (mondjuk: a létező szocializmusban nyugati útlevélként) jelent meg. A rendszerváltoztatás előtt a jólét gazdasági feltételét sejtette az országlakó a szó mögött. A nyugati típusú demokráciát, márkás autóval, puccos házzal, roskadásig tömött polcú bevásárlóközpontokkal. Azután elmentek az oroszok, jött a szabadság, a demokrácia, a lehetőség, hogy sorsát kezébe vegye, a jólét azonban elmaradt. A szabadság a tömeg számára ellenszenvenné vált, vagy amolyan humánértelmiségi huncutsággá. Tévedtek, a szabadság az értelmiség zömének sem kellett. A szocializmusban az értelmiség hatalom iránt elkötelezett része a szükségszerűségben, míg a hatalommal szembenállók a belső szabadság kiépítésében, a korlátok tágitásában látta a szabadság lényegét. Előbbi persze egyszerűen önfeladás, utóbbi tiszteletre méltó, bár utólag látjuk, politikailag elmentmondásos törekvés volt. A szabadság – a rendszerváltozás óta tudjuk – az egyéni és közösségi alkotóerő kibontakozásának alapfeltétele, amire minden ép társadalomnak elengedhetetlen szüksége van. A demokrácia ehhez keretül szolgál mindössze, nem képes, mintegy önműködően megteremteni azt. A szabadságot nem kaptuk készen, legföljebb annak lehetőségét. Ezzel a lehetőséggel a magyarság egyelőre nem tudott élni.

A XX. században minden földrajzi határait tágító birodalom összeomlott. Az új birodalmak – okulva ebből – nem valóságos, hanem virtuális határaik kiterjesztésére törekednek. Ezek a határok nem a térképeken jelennek meg, hanem a tudatban. Az új globalista hatalom a gondolkodást vette célba, azt igyekszik átalakítani. Közben tagadja, rombolja az eddigi értékeket, a tagadás kultúráját állítva a középpontba. Az új ideológia a sokat emlegetett politikailag korrekt nyelvvel nyomul előre, menetelés közben letaposva a valóságot. Mindent kultúrájának nevez, hogy fogyasztó őminenciája megtisztelve érezze magát, mikor a sok fölösleges szeméért pénzt ad, szellemi, lelki lommal tölti meg életét. Nem mással, mint a seftelés szatócsfilozófiájával van dolgunk, ami – tisztelegve a politikailag korrekt nyelv követelménye előtt – lényegében a kultúrátlanság kultúrájának terjesztése. A nyelv egyébiránt ne politikailag legyen korrekt, azaz ne aktuális ideológiai elvárásoknak feleljen meg, hanem teljességében maradjon korrekt, azaz tárgyilagos. Ne szűkítse az objektivitást bizonyos csoportok számára hasznos politikai érdekekre.

A magyarországi médiumok döntő többségében használt politikailag korrekt nyelvnek kimondottan elnyomó szerepe van. Akadályozza a valóság feltárását, az igazság előítéletmentes szavakba foglalását, mégpedig figyelemre méltó alattomos-sággal, miután ezt az elnyomó jelleget hangzatos etikai köntösben léptetik fel alkalmazóik a nyilvánosság színpadán. (Általában pozitív diszkriminációról beszélnek, hallgatva annak másik oldaláról, a negatív diszkriminációról.) Ez a nyelv ellenfeleit, amennyiben kellemetlen igazságokat merészelnék megfogalmazni, gyűlöletbeszéddel vádolja. A diskurzusok szereplőit kiskorúsítja – „mit mondtál kisfiam?!” –, ha ez sem használ, középkori módszerekhez folyamodik. Az ellene vétket pellengérré állítja. (A pellengér akkor is pellengér, ha virtuális.)

A tömegmédiából, amit felfoghatunk modern, virtuális agoraként – emlékezve görög elődjére, a demokrácia szülőjére –, csaknem teljesen kiszorultak a nemzeti és a konzervatív értékek, illetve azok képviselői. A vélemények piaca nem demokratikus szabályok, nem értékválasztás alapján, hanem hatalmi csoportok igényei szerint működik. (A lényegre világított rá a puccsal eltávolított szocialista miniszterelnök üzenete az ellenzék vezetőjének, miszerint, ha médialehetőséghez akar jutni, vegyen magának egy médiumot.)

A virtuális tér uralása azonban nem minden. A virtuális embernek nincsenek hiteles élményei, saját sorsa, valódi kötődései. Az élet drámai pillanatain, a lét mélységén és magasságán, amelyek miatt érdemes volt ideszülni, öntudatlanul kóvályog keresztül. Élete tulajdonképpen nem kiürült, hanem megtelt ócska kacatokkal. Nem tudja mikor, miért, miként dönt. Lénye feloldódik a látszatok világában, legyen szó művészetről, politikáról vagy demokráciáról. Az igazi, ontológiai tét mindig túlesik a politika világán, bár a demokratikus társadalom legfőbb terméke – Chomskyt idézve tanúként – tényleg a *valódi*, nem a virtuális ember.

Akt